

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

ЄРІНА ІВАННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 311.17: [339.5: 338.46](477)(043.3)

**СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ
ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ПОСЛУГАМИ**

Спеціальність 08.00.10 – Статистика

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Державному підприємстві «Науково-дослідний інститут статистичних досліджень», м. Київ

Науковий керівник: доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Пугачова Марина Володимирівна,
ТОВ «Компанія з управління активами
«Прімоколект-Капітал»,
заступник генерального директора з економічних питань

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ковтун Наталія Василівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри статистики та демографії;

кандидат економічних наук, доцент
Мазуренко Ольга Костянтинівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доцент кафедри статистики

Захист відбудеться 21 червня 2016 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.870.01 в Національній академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії статистики, обліку та аудиту за адресою: 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1, ауд. 36.

Автореферат розісланий 20 травня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук,
професор

О. А. Зоріна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З розгортанням процесу глобалізації світової економіки посилюється відкритість національних ринків і економічна взаємозалежність країн; зростають масштаби міжнародного обміну товарами, послугами і капіталом, нових рис набувають міжнародні потоки фінансових активів та інформації. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку міжнародного обміну є випереджальні темпи зростання торгівлі послугами, що зумовлено інноваційно-технологічним розвитком, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин. Безперервно розширяється спектр сервісних видів діяльності, відповідно змінюються обсяги і структура міжнародних потоків послуг. Стрімко набувають ваги послуги, пов'язані з поширенням інтернет-технологій, новими способами комунікації і використанням інтелектуальної власності. Водночас зберігається високий попит на фінансові, страхові, банківські та інші бізнес-послуги.

За статистикою UNCTAD, частка послуг у світовій торгівлі становить понад 20%, а сама сфера послуг стає найбільшим реципієнтом міжнародних інвестицій. Участь окремої країни в міжнародній торгівлі послугами залежить від секторальної структури національної економіки, її науково-технічного потенціалу, інноваційної активності та дієвості інституційного механізму стимулювання і підтримки експорту. Оскільки доходи від експорту мають покривати витрати на імпорт, для стабільного розвитку національної економіки необхідно забезпечити оптимальну пропорцію між обсягами експорту/імпорту, надавати підтримку тим галузям сфери послуг, які суттєво впливають на формування конкурентоспроможної національної економіки. У цьому контексті для кожного суб'єкта зовнішньоторговельних відносин важливого значення набувають дослідження динаміки, структури і співвідношення експортно-імпортних потоків, а також моніторинг зовнішньоторговельної позиції у глобальному конкурентному середовищі.

Теоретико-методологічні та організаційні аспекти функціонування й розвитку міжнародної торгівлі послугами, особливості формування та інструменти регулювання торговельних потоків в умовах глобалізації перебувають у полі зору провідних міжнародних інституцій; їм присвячені наукові праці великої когорти зарубіжних учених, серед яких: Г. Ассель, О. Балаєва, Д. Джоббер, П. Дойль, І. Дюмулен, Ф. Котлер, К. Лавлок, Д. Найяара, Б. Олін, В. Почекина, Б. Рендер, Г. Турбан, Дж. Фитцсимонс, А. Фьорстер, К. Хаксевер, Е. Хекшер, Т. Хілл та ін.

Різні аспекти зовнішньоекономічної діяльності України та її участі в міжнародному обміні товарами і послугами висвітлюють у своїх наукових працях вітчизняні вчені: І. Бураківський, В. Геєць, Р. Заблоцька, В. Зайцев, Л. Кістерський, Ю. Коваленко, Ю. Козак, Д. Лук'яненко, А. Мазаракі, Ю. Мельник, Н. Мешко, О. Пальчук, А. Румянцев, В. Сіденко, В. Тіпанов, А. Філіпенко, Т. Циганкова та ін.

Окремі сегменти зовнішньої торгівлі України послугами стали предметом дослідження: А. Маловічка (транспортні), Г. Заячківської (туристичні), І. Шовкун (високотехнологічні), В. Тронько (телекомунікаційні), А. Литвин (ІТ-послуги), Л. Нечипорук (страхові), Є. Поліщук (фінансове посередництво), С. Грицуленко (обмін інтелектуальною власністю), О. Рисованої (аутсорсинг) та ін.

Інформаційно-методичне забезпечення статистичного оцінювання стану і розвитку зовнішньої торгівлі висвітлено в наукових працях С. Герасименка, І. Гончара, А. Єріної, І. Жукович, В. Захожая, І. Калачової, Н. Ковтун, М. Леснікової, О. Мазуренко, І. Манцурова, В. Михайлова, О. Осауленка, Н. Парфенцевої, С. Пирожкова, М. Пугачової, А. Сидорової, Б. Шлюсарчика та ін.

Разом з тим в умовах глобальних трансформацій перманентно виникає необхідність перегляду та модернізації існуючого методично-аналітичного інструментарію статистики міжнародної торгівлі послугами, адаптації його до сучасних реалій. Високий динамізм розвитку сектору послуг спричиняє постійні зміни в географічній і видовій структурах експортно-імпортних потоків, що актуалізує моніторинг структурних зрушень та оцінювання стану торговельного балансу послуг. Потребують більш розгорнутих досліджень збалансованість експортно-імпортних потоків і міжнародна конкурентність окремих видів послуг.

Окреслене коло проблемних питань, їх наукове і практичне значення визначили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання, логіку та послідовність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні й практичні розробки, що були покладені в основу дисертації, виконувались у рамках реалізації Стратегії розвитку державної статистики на період до 2017 року в Науково-дослідному інституті статистичних досліджень за темою «Удосконалення методології статистики зовнішньої торгівлі» (номер державної реєстрації 0115U002331). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні методологічних засад дослідження розвитку зовнішньої торгівлі послугами на основі гармонізованої з міжнародними стандартами класифікації послуг, що сприяє узгодженості різних за функціональним призначенням інформаційних потоків на макроекономічному рівні і створює передумови для розширення міжнародного інформаційного обміну та економічного співробітництва між країнами.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка інформаційно-методичного забезпечення статистичного оцінювання стану і розвитку зовнішньої торгівлі послугами в умовах нестабільного конкурентного середовища.

Задля досягнення поставленої мети було визначено та вирішено такі завдання:

- розкрити економічну сутність та специфіку міжнародної торгівлі послугами як об'єкта статистичного дослідження;
- охарактеризувати методично-аналітичний інструментарій статистики зовнішньої торгівлі послугами та окреслити принципи його гармонізації з міжнародними системами і стандартами;
- висвітлити основні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації;
- дослідити особливості розвитку зовнішньої торгівлі України послугами в контексті глобальних тенденцій, зокрема європейський вектор її розвитку;
- проаналізувати взаємозв'язок збалансованості експортно-імпортних потоків з основними індикаторами участі країни в міжнародній торгівлі послугами;

- адаптувати методику визначення конкурентності зовнішньої торгівлі на основі показників збалансованості експортно-імпортних потоків до статистики послуг, а також здійснити практичну її реалізацію;
- визначити пріоритетні напрями активізації участі України в міжнародній торгівлі послугами, які здатні посилити її конкурентні позиції на світових ринках.

Об'єктом дослідження є експортно-імпортні потоки послуг у світі та в Україні.

Предметом дослідження є методологічні та методичні аспекти статистичного аналізу закономірностей формування динаміки, структури, збалансованості і конкурентності зовнішньої торгівлі послугами.

Методи дослідження базуються на методологічних засадах і фундаментальних положеннях сучасної економічної теорії, міжнародних відносин та статистики. У процесі дослідження для розв'язання конкретних завдань використані загальнонаукові методи пізнання: діалектичний, системного аналізу, узагальнення, порівняння, моделювання; увесь спектр традиційних статистичних методів аналізу динаміки, структури і співвідношення показників, які всебічно характеризують експортно-імпортні потоки; табличний і графічний методи для візуалізації властивих цим потокам закономірностей.

Інформаційною базою дослідження є офіційні дані Державної служби статистики та Національного банку України, статистичні матеріали міжнародних економічних організацій (UNCTAD, WTO, IMF, WIPO, UNWTO), науково-аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень, нормативно-правові акти з питань регулювання зовнішньоекономічної діяльності, наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні інформаційно-методичного забезпечення статистичного дослідження закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі послугами й оцінювання збалансованості та міжнародної конкурентності окремих сегментів ринку послуг.

Найбільш суттєві результати дослідження, що містять елементи наукової новизни і свідчать про особистий внесок автора, такі:

вперше:

- запропоновано науково-методологічний підхід до статистичного оцінювання міжнародної конкурентності окремих видів послуг на основі збалансованості експортно-імпортних потоків, що дозволило визначити пріоритетні напрями географічної та видової диверсифікації зовнішньої торгівлі України послугами;

удосконалено:

- методично-аналітичний інструментарій статистики зовнішньої торгівлі послугами на засадах гармонізованої з міжнародними стандартами класифікації послуг і взаємозв'язаної системи показників масштабу, структури та збалансованості експортно-імпортних потоків, що забезпечило комплексне дослідження розвитку зовнішньої торгівлі України послугами в контексті глобальних тенденцій;

- науково-методичну аргументацію трактування експортної квоти як детермінанти стану торговельного балансу, що дало можливість описати зв'язок між експортною квотою і коефіцієнтом покриття динамічною регресійною моделлю і на її основі здійснити прогнозування рівня збалансованості експортно-імпортних потоків послуг;

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до організації статистики торгівлі послугами способом комерційної присутності через закордонні філії транснаціональних корпорацій. Статистика діяльності закордонних філій з переважною часткою іноземного капіталу (Foreign Affiliates Trade Statistics – FATS) характеризує потоки міжнародного обміну послугами поза межами платіжного балансу, доповнюючи тим самим інформаційну базу щодо світового ринку послуг;

– методико-аналітичні аспекти дослідження сучасних тенденцій і особливостей розвитку зовнішньої торгівлі України послугами, зокрема європейського вектора розвитку, за результатами якого окреслено шанси і загрози для національного ринку послуг, зумовлені впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропонована в дисертації система інформаційно-методичного забезпечення статистичного оцінювання стану і розвитку зовнішньої торгівлі послугами може бути використана органами державної влади і бізнесовими структурами в процесі формування та реалізації зовнішньоторговельної стратегії, адекватної викликам нестабільного конкурентного середовища.

Науково-практичні висновки і рекомендації дослідження були використані:

– департаментом макроекономічної статистики Держстату України в процесі комплексного аналізу факторів посилення участі України в міжнародній торгівлі послугами (довідка № 02-14/5-15 від 23.02.2015 р.);

– ТзОВ «ІНФО» як методично-аналітичне забезпечення в процесі прийняття рішень щодо вибору пріоритетних напрямів торговельної політики та розроблення заходів, спрямованих на її реалізацію в умовах євроінтеграції (довідка №325-3/1 від 05.08.2015 р.).

Основні положення наукового дослідження впроваджено в навчальний процес Інституту міжнародної економіки, фінансів та інформаційних технологій імені Святої Великої княгині Ольги МАУП при викладанні навчальних дисциплін: економічна статистика та статистика зовнішньоекономічної діяльності (довідка № 42 від 19.03.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, висновки та пропозиції, що містяться в роботі, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та висновки, які становлять особистий доробок автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і найважливіші результати дослідження доповідалися на: X і XI міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики «Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи» (5–6 грудня 2012 р., 2013 р., м. Київ); Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції розвитку методології в статистиці, обліку та аналізі економічних процесів» (26–27 квітня 2013 р., м. Дніпропетровськ); II міжнар. наук.-практ. конф. «Статистика XXI століття: нові виклики, нові можливості» (29–31 травня 2013 р., м. Київ,); 20-му українсько-польсько-словацькому науковому семінарі «The role of statistics in the modern economy model development» (5–7 листопада 2013 р., м. Київ); III Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих вчених «Детермінанти сучасного розвитку соціально-економічних систем в умовах глобальної

нестабільності» (24–26 квітня 2014 р., м. Чернівці,); IV міжнар. наук.-практ. конф. «Трансформаційні процеси в сучасній системі міжнародних відносин» (15 лютого 2015 р., м. Львів); Міжнар. наук.-практ. конф. «Управління бізнесом в умовах глобальної нестабільності» (26 березня 2015 р., м. Київ).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 15 наукових працях, загальним обсягом 5,11 друк. арк., з них 7 – у наукових фахових виданнях України, два з яких включені до міжнародних наукометричних баз (особисто автору належить 4,92 друк. арк.); 8 публікацій – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Повний обсяг дисертації – 182 сторінки, основний зміст роботи викладено на 162 сторінках. Дисертаційна робота містить 29 таблиць, 36 рисунків та додаток на 7 сторінках. Список використаних джерел налічує 192 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано мету та основні завдання дисертації, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації.

У **розділі 1 «Зовнішня торгівля послугами як об'єкт статистичного дослідження»** розкрито сутність та особливості послуг як об'єкта міжнародного обміну; охарактеризовано методично-аналітичний інструментарій статистики міжнародної торгівлі послугами; аргументовано важливість і базові принципи гармонізації національних статистичних систем з міжнародними стандартами.

У дисертації на основі узагальнення наукових поглядів послуга трактується відповідно до СНР-2008 як «результат виробничої діяльності, що змінює стан споживачів цих послуг або сприяє обміну продуктами чи фінансовими активами». Об'єктом міжнародної торгівлі послуга стає тоді, коли виробник і споживач послуги є резидентами різних країн, незалежно від місця здійснення операції між ними. Торгівля послугами не вимагає фізичного перетину кордонів країни і може здійснюватися в один з таких способів: транскордонна поставка, споживання за кордоном, комерційна присутність і тимчасова присутність фізичних осіб. Практично офіційна статистика міжнародного обміну у сфері послуг зводиться до обліку двох перших способів, що за оцінками фахівців не відображає реальних масштабів міжнародної торгівлі послугами, обсяги їх вважаються заниженими на 40-50%.

У роботі систематизовано інформаційно-методичне забезпечення статистичного аналізу закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі країни, оцінювання рівня її активності та міжнародної конкурентності на світових ринках. Система статистичних показників, об'єднаних за напрямками аналізу у п'ять взаємопов'язаних блоків, подана на рис. 1.

Рис. 1. Система статистичних показників стану і розвитку зовнішньої торгівлі послугами

Джерело: складено автором

У процесі аналізу інформаційної бази зовнішньої торгівлі послугами виявлені певні складності статистичного обліку надання послуг і визначення обсягів експортно-імпортних операцій, зокрема: туристичних послуг, які формуються з різних компонентів туристичного пакета; послуг, що надаються в комплекті з товарами і вартість яких не завжди можна відокремити від вартості товару (послуги з ремонту); фінансових і страхових операцій, прибуток від яких миттєво реінвестується; неконтрольованих операцій купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності; аутсорсингових послуг тощо.

Глобальний характер сучасних економічних процесів, інтернаціоналізація виробництва, розширення і поглиблення зовнішньоторговельних відносин вимагають порівнянності й узгодженості статистичної інформації, що подається різними країнами та різними міжнародними організаціями. Одним із важливих аспектів вирішення проблеми порівнянності інформації на міжнародному рівні є гармонізація національних статистичних систем з міжнародними стандартами як по вертикалі (світовий, європейський, національний рівні), так і по горизонталі (з іншими статистичними системами і стандартами), що забезпечує взаємну узгодженість різних за функціональним призначенням інформаційних потоків.

В дисертації наголошується, що основою для національних і міжнародних систем статистичного обліку послуг та відповідних міждержавних порівнянь

слугують класифікації послуг. В узгодженій на міжнародному рівні класифікації зі статистики послуг (Manual on Statistics of International Trade in services, MSITS-2010) статистичні дані організовані в цілісну структуру (12 секторів). Спільна концептуальна основа класифікації послуг, системи національних рахунків і платіжного балансу щодо визначення резидентної належності, вартісної оцінки і часу обліку операцій, а також принцип обліку методом нарахувань дають підстави статистичним службам користуватися більшістю тих самих джерел даних як для складання платіжного балансу, так і для узагальнення регіональних і глобальних даних стосовно зовнішньої торгівлі послугами.

В Україні на виконання плану дій з реалізації Стратегії розвитку державної статистики на період до 2017 року, починаючи з 2013 р., запроваджена методологічно гармонізована з MSITS-2010 Класифікація зовнішньоекономічних послуг; результати державних статистичних спостережень експортно-імпортних операцій узагальнюються за стандартними секторами послуг і слугують інформаційною базою для визначення масштабів, географічної і видової структури зовнішньої торгівлі послугами, для складання торговельного і платіжного балансів, для здійснення моніторингу розвитку зовнішньої торгівлі послугами. З метою зіставлення статистичних даних, систематизованих за різними класифікаціями, Державна служба статистики України здійснила перерахунок даних за попередні роки (до 2008 р. включно), тому аналіз закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі України послугами ґрунтується на порівнянних даних за 2008–2014 рр.

У розділі 2 «Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі України послугами в контексті глобальних тенденцій» досліджені сучасні процеси на світовому ринку послуг; виявлені закономірності розвитку зовнішньої торгівлі України послугами у частині інтенсивності нарощування обсягів, структурних зрушень, динаміки збалансованості експортно-імпортних потоків; з'ясовано особливості європейського вектора розвитку окремих сегментів зовнішньої торгівлі.

За результатами дослідження розвитку міжнародної торгівлі послугами виявлено й охарактеризовано такі тенденції: а) зростають масштаби міжнародної торгівлі послугами і посилюється вага цього сегмента у структурі світової торгівлі; б) інтенсивність зростання експорту послуг змінюється залежно від стану світової економіки; в) географічний розподіл світової торгівлі послугами характеризується нерівномірністю й асиметричністю – майже дві третини обсягу послуг експортується країнами з розвинутою економікою. Характер динаміки міжнародної торгівлі послугами цілком відповідає сучасним тенденціям глобалізації світової економічної системи і переходом її до постіндустріальної моделі розвитку, в якій домінує сфера послуг. Ознаками зростання ролі послуг у світовій економіці слугують також збільшення інвестицій у сферу послуг і посилення впливу на ринок послуг потужних транснаціональних корпорацій.

Проведений аналіз показав, що тенденцію до зростання обсягів міжнародної торгівлі виявляють усі види послуг: за 2001–2013 рр. експорт транспортних послуг у світі зріс у 2,6 раза, поїздок – у 2,5 раза, інших комерційних послуг – у 3,8 раза. Випереджальні темпи приросту експорту інших комерційних послуг, до складу яких входять фінансові, страхові, комунікаційні, інформаційно-комп'ютерні, ліцензійні, консалтингові, інші ділові та професійні послуги, спричинили зміни у видовій

структурі міжнародної торгівлі послугами. Практично у всіх сегментах міжнародної торгівлі іншими комерційними послугами лідирують ЄС і США. Спеціалізація окремих країн з тими чи іншими видами послуг залежить від географічного розташування, рівня економічного розвитку національної економіки та особливостей державного регулювання господарської діяльності. Кожна країна вживає певних заходів для нарощування експортного потенціалу тих галузей сфери послуг, які здатні посилити її зовнішньоторговельні позиції.

Національна економіка України є невід’ємною складовою світової економіки і в контексті світових тенденцій характеризується посиленням ролі сфери послуг. Зовнішня торгівля України за досліджуваний період розвивалася під впливом двох визначальних подій: набуття у 2008 р. членства в СОТ та світової фінансово-економічної кризи, пік якої припав на 2009 р. Дослідження свідчить, що відновлення ділової активності в посткризовий період характеризується зміною тенденцій і структурними зрушеннями у зовнішньоторговельних потоках товарів і послуг. У 2013 р. частка послуг у ВВП становила 45,0%, що на 14 п. п. більше порівняно з 2008 р., експорт послуг за досліджуваний період зріс на 26,4%, імпорт – на 17,6%.

Зростання зовнішньоторговельного обороту в Україні відбувалося за всіма видами послуг, проте характер динаміки і співвідношення експортно-імпортних потоків за окремими сегментами ринку різнилися: в одних сегментах інтенсивно зростали обсяги експорту (послуги з переробки матеріальних ресурсів); в других – обсяги експорту й імпорту (послуги у сфері телекомунікації, комп’ютерні та інформаційні послуги; дослідження та розробки); в третій випереджальними темпами відбувалося нарощування імпорту (послуги, пов’язані з фінансовою діяльністю, страхуванням та використанням інтелектуальної власності); спадну тенденцію обох зовнішньоторговельних потоків виявили послуги, пов’язані з подорожами, культурні та рекреаційні послуги.

Встановлено, що видова структура зовнішньої торгівлі України послугами суттєво відрізняється від світової, передусім це стосується структури експорту (рис. 2).

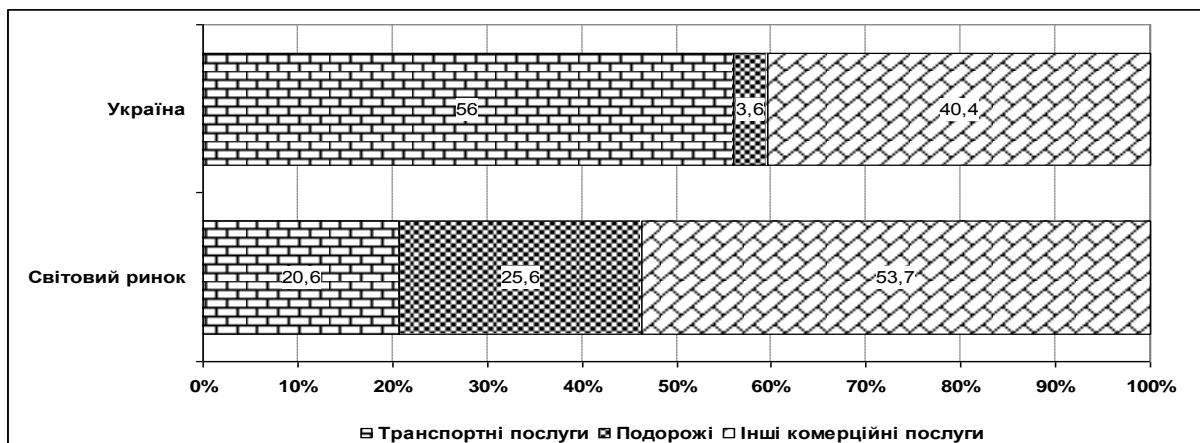

Рис. 2. Структура експорту послуг у світі та в Україні, 2013 р.

Джерело : складено за даними UNCTAD і Держстату України.

В експорті України найбільшу вагу традиційно мають транспортні послуги, що зумовлено вигідним транзитним розташуванням нашої країни та наявністю

розгалуженої транспортної і газотранспортної систем. Частка експортних надходжень від надання послуг, пов'язаних з подорожами, незважаючи на наявний природно-кліматичний і культурно-історичний потенціал України, становить лише 3,6% (у світі – 25,6%).

Основними торговельними партнерами України на міжнародному ринку послуг є країни СНД і Європейського Союзу. У 2013 р. лівова частка загального експорту послуг (40,8%) припадала на країни СНД, в імпорті послуг, навпаки, першу позицію посідали країни ЄС (55,9%). На рис. 3 вказані країни, частки яких у структурі експорту / імпорту окремих видів комерційних послуг найбільша.

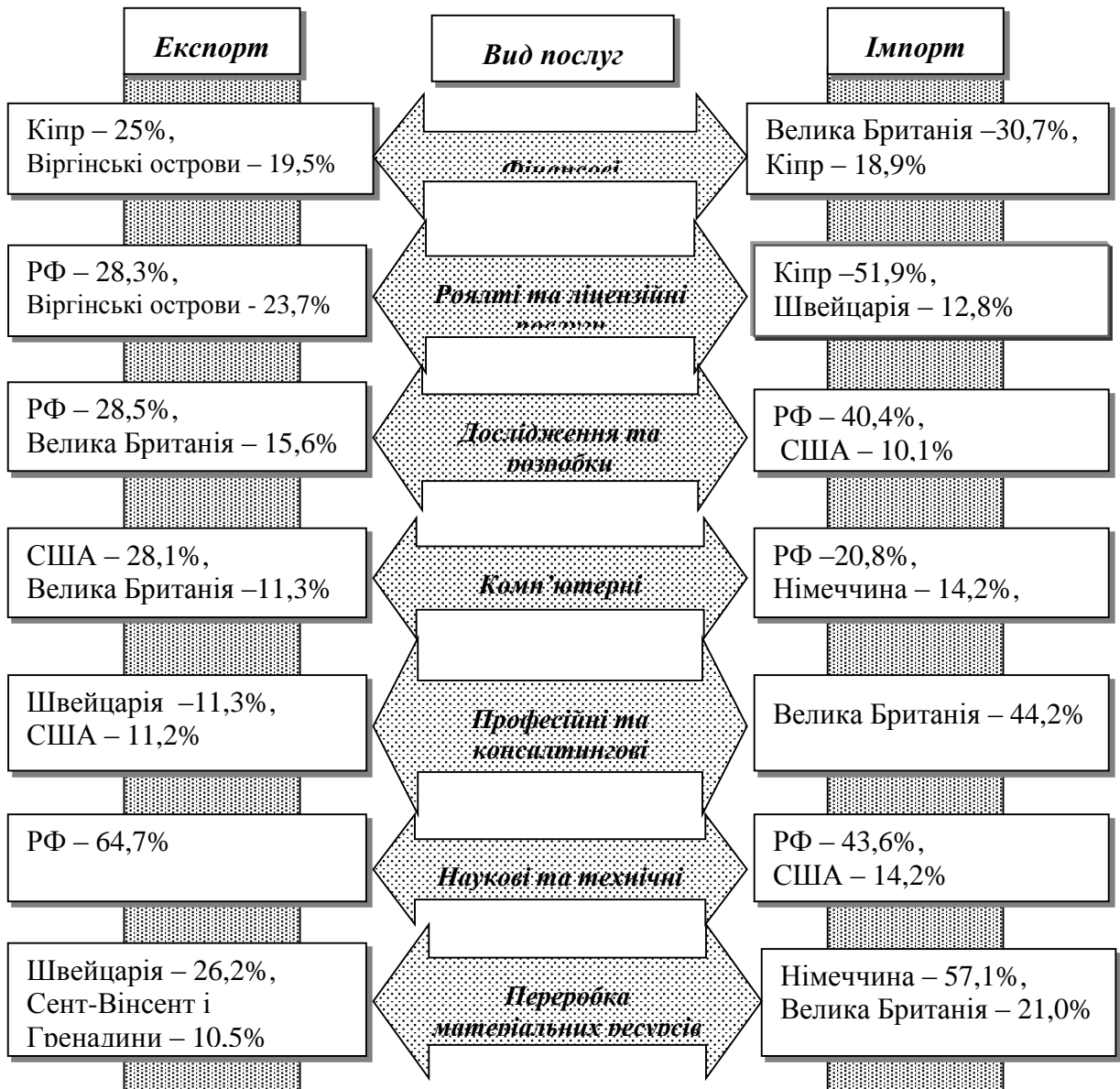

Рис. 3. Основні торговельні партнери України на ринках фінансових, науково-технічних та інших ділових комерційних послуг, 2013 р.

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Серед країн ЄС головними торговельними партнерами України (з обсягом зовнішньоторговельного обороту послуг понад 400 млн дол. США) є Велика Британія, Німеччина і Кіпр. Сумарна частка цих країн в експорті послуг до ЄС становила 44,4%, в імпорті – 64,1%. Торговельний баланс послуг на європейському

ринку впродовж досліджуваного періоду, крім 2009 р., залишався активним, проте через випереджальні темпи зростання імпорту на кінець 2013 р. він наблизився до критичного рівня, коефіцієнт покриття становив 1,01. Виявлено тенденцію до зміцнення позицій європейських імпортерів на українському ринку послуг через недостатнє зростання українського експорту послуг в країни ЄС та низький рівень позиціонування національних виробників на європейському ринку, передусім обмеженої присутності їх на найбільш динамічних (високотехнологічних) сегментах ринку.

У 2013 р. надходження від торгівлі послугами сягнули 14,8 млрд дол. США або 19,4% від загальних експортних надходжень. Експорт послуг переважав імпорт на 7,2 млрд дол. США, проте співвідношення експорт / імпорт погіршилося – коефіцієнт покриття зменшився до 1,95. У роботі акцентується увага на незбалансованості торгівлі послугами зі страхування, фінансових послуг та послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності, у 2013 р. коефіцієнти покриття становили 0,52; 0,35 і 0,11 відповідно. Така ситуація склалася внаслідок того, що суб'єкти економічної діяльності через макроекономічну нестабільність, тягар податкового навантаження, високі інвестиційні ризики, інші мотиви активно користувалися послугами офшорних фінансових центрів (Кіпр, Віргінські острови, Панама та ін.).

У 2014 р. через анексію Криму і воєнний конфлікт на Сході України тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України і товарами, і послугами змінилися. Зруйновані багаторічні економічні зв'язки і міжрегіональні стосунки, транспортні й логістичні маршрути перевезень, погіршилися кредитні та інвестиційні рейтинги держави і приватних компаній, зменшилися обсяги експортно-імпортних потоків практично за всіма видами послуг. Зокрема, експорт транспортних послуг через втрату портових потужностей у Криму і руйнування інфраструктури на сході країни та скорочення обсягів транзиту газу зменшився на 24,7%; експорт послуг, пов'язаних з подорожами, впав на 37,5%. Через зниження економічної активності в країні зменшився експорт послуг з переробки матеріальних ресурсів на 23,7%; послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, – на 34,4%, послуг зі страхування – у два рази; ділових послуг – на 19,7%. Загальний індекс експорту послуг у 2014 р. порівняно з попереднім роком становив 76,0%, імпорту – 74,5%. Зовнішньоторговельний оборот послуг скоротився на 4,8 млрд дол. США, з них на 2,1 млрд дол. з країнами СНД.

У розділі 3 «Статистичне оцінювання збалансованості та конкурентності зовнішньої торгівлі України послугами» здійснено оцінювання збалансованості та міжнародної конкурентності торгівлі послугами в розрізі окремих сегментів українського ринку; за результатами оцінювання виявлено найбільш вразливі сегменти і визначено пріоритетні напрями активізації участі України в міжнародній торгівлі послугами, реалізація яких сприятиме зрівноваженню торговельного балансу і зміцненню зовнішньоторговельної позиції країни.

Виконаний аналіз дозволив констатувати, що зовнішня торгівля послугами є традиційно прибутковою складовою поточного рахунку платіжного балансу України. Профіцит торговельного балансу послуг стабільно забезпечували транспортні послуги. Активні торговельні баланси мали також: послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги,

ділові, професійні та технічні послуги, послуги з ремонту і технічного обслуговування.

Нестійкість конкурентних позицій українських експортерів на світових ринках послуг проявлялась волатильністю основного статистичного індикатора участі країни в міжнародній торгівлі послугами – експортної квоти, що за відносно стабільної імпоротної квоти безпосередньо впливало на збалансованість експортно-імпортних потоків. Виявлена синхронність динаміки коефіцієнта покриття і експортної квоти, за період 2004-2014 рр. характер зміни обох показників апроксимується поліномом 3-го ступеня (рис. 4).

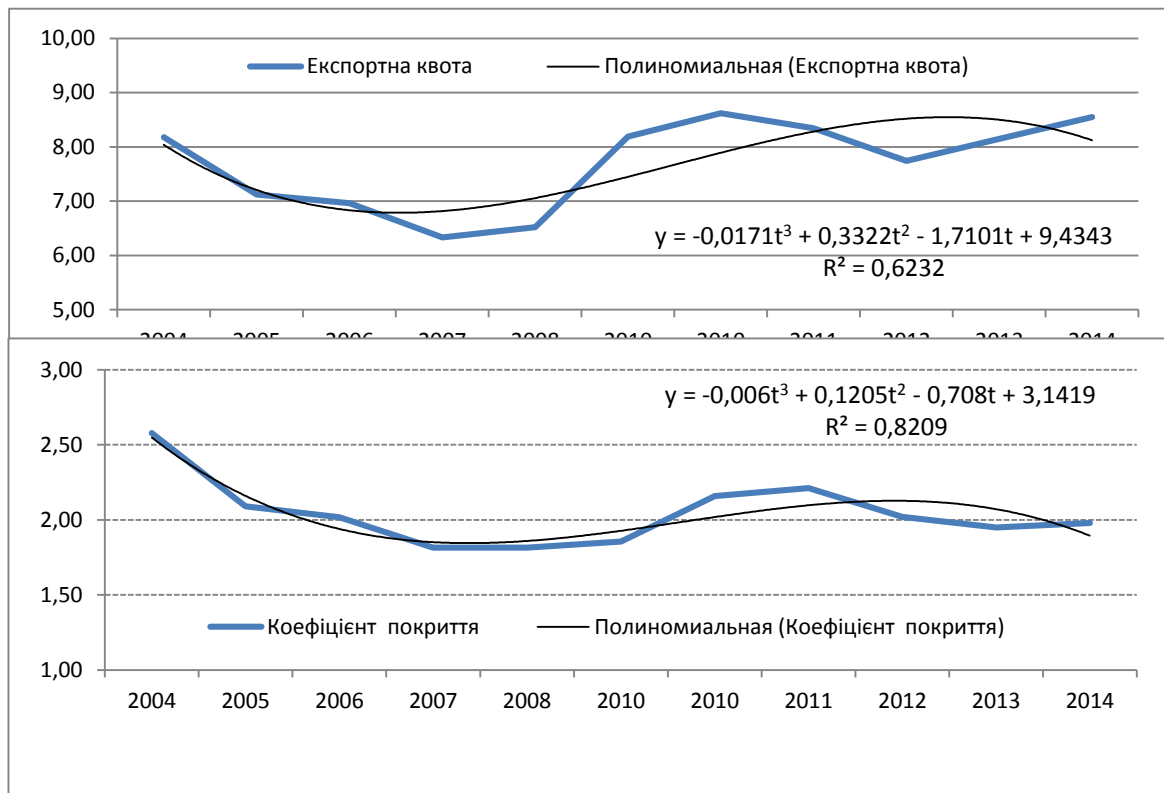

Рис. 4. Тенденції експортної квоти послуг і коефіцієнта покриття за 2004–2014 рр.

Джерело: розраховано за даними Держстату України.

Залежність коефіцієнта покриття у від експортної квоти x та інших факторів, які акумулює ознака часу t , описується рівнянням регресії:

$$Y = 0,523 + 0,239x - 0,053t.,$$

(3,85)   (-3,45)

У дужках вказані значення критерія Стьюдента, згідно з якими коефіцієнти регресії з імовірністю 0,95 слід визнати істотними (критичне значення $t_{1-0,05}(8)=2,31$).

Коефіцієнти регресії свідчать про прямий зв'язок експортної квоти і коефіцієнта покриття. Щодо інших факторів (зміни макроекономічної ситуації, стану інфраструктури сервісних галузей, кон'юнктури світових ринків тощо), то за фіксованого рівня експортної квоти їхній вплив на збалансованість зовнішньої торгівлі послугами виявився негативним. На основі регресійного рівняння визначено очікуваний у 2015 р. коефіцієнт покриття. За умови, що експортна квота залишиться на рівні 2014 р., точковий прогноз коефіцієнта покриття у 2015 р. з імовірністю 0,95 мав би становити 1,93, довірчі межі його [1,72–2,13]. Фактичний рівень коефіцієнта

покриття за січень-вересень 2015 р. становив 1,85, тобто не вийшов за довірчі межі прогнозу.

Важливою умовою ефективної зовнішньоторговельної діяльності є здатність економічного суб'єкта чи товару (послуги) зберігати і покращувати свої конкурентні позиції у глобальному конкурентному середовищі, остання отримала втілення в категорії «міжнародна конкурентність». У роботі доведено, що вимірювання міжнародної конкурентності товарів (послуг) має спиратися на показники збалансованості експортно-імпортних потоків. Саме характер динаміки коефіцієнтів покриття розглядається як здатність економічного суб'єкта пристосовуватися до мінливого конкурентного середовища та схильність його до посилення власних конкурентних позицій, а індикатором конкурентності j -го виду послуг є відносна величина динаміки коефіцієнта покриття:

$$C_{jt} = P_{jt} : P_{j0}$$

де C_{jt} – індекс конкурентності (визначають відносно певної бази);

P_{jt}, P_{j0} – коефіцієнт покриття в t -му і базисному періодах відповідно.

Країни світу суттєво різняться між собою за масштабами і структурою торгівлі послугами, за рівнем збалансованості експортно-імпортних потоків і міжнародною конкурентністю окремих сегментів ринку. Порівняльний аналіз динаміки збалансованості міжнародної торгівлі послугами в географічному розрізі засвідчив, що за досліджуваний період (2008–2013 рр.) у країнах-членах СОТ загалом співвідношення експортно-імпортних потоків зберігалось на рівні 1,07–1,08, в країнах ЄС значення коефіцієнтів покриття лінійно зростали (з 1,13 до 1,20), у США – зростали випереджальними темпами (з 1,38 до 1,83); в Японії, яка є нетто-імпортером послуг, дисбаланс дещо зменшився (з 0,87 до 0,90), а в Російській Федерації, навпаки, – поглибився (з 0,68 до 0,53). У табл. 1 наведено індекси конкурентності окремих сегментів зовнішньої торгівлі послугами в Україні.

Значення і характер динаміки індексів конкурентності послуг окремих сегментів зовнішньої торгівлі України дають підстави зробити такі висновки.

- Посилення позиції України в міжнародній торгівлі послугами пов'язано, перш за все, з експортом високотехнологічних послуг, про що свідчать стабільно високі рівні збалансованості експортно-імпортних потоків та індекси конкурентності комп'ютерно-інформаційних послуг, послуг досліджень та розробок (R&D), наукових і технічних послуг.

- Попри високий рівень збалансованості зовнішньої торгівлі транспортними послугами (у 2013 р. $P = 4,84$), Україна втрачає свої позиції на ринку міжнародних перевезень: індекс конкурентності транспортних послуг зменшився з 1,365 у 2009 р. до 0,976 у 2014 р. Знижується конкурентність послуг у сфері телекомунікації, послуг з ремонту і технічного обслуговування. Не витримують міжнародної конкуренції послуги, пов'язані з подорожами.

- Основною детермінантою незбалансованості та вкрай низької конкурентності послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю і страхуванням, є слабкість фінансово-банківських інституцій і страхової системи України та активне використання офшорних схем. У 2014 р. індекс конкурентності послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, становив 0,843, послуг зі страхування – 0,515.

• Дисбаланс торгівлі послугами, пов'язаними з використанням інтелектуальної власності (індекс конкурентності у 2014 р. становив 0,870), зумовлений низьким рівнем інноваційної діяльності підприємств України (переважно через нестачу коштів) та недосконалою системою захисту прав інтелектуальної власності.

Таблиця 1

Індекси конкурентності окремих сегментів зовнішньої торгівлі України послугами за 2008-2014 рр.

Сегменти ринку послуг (згідно з Класифікацією зовнішньоекономічних послуг)	Індекси конкурентності (2008 = 1,0)					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Транспортні послуги	1,365	1,452	1,240	1,079	1,057	0,976
Послуги, пов'язані з подорожами	0,914	0,949	0,850	0,838	0,669	0,294
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	0,849	1,322	0,985	0,786	1,039	0,843
Послуги зі страхування	0,571	0,605	0,898	0,699	0,508	0,515
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	0,406	0,688	0,812	0,971	0,826	0,870
Послуги у сфері телекомунікації	0,882	1,170	1,074	0,984	0,484	0,789
Комп'ютерні послуги	1,264	1,195	1,420	2,169	2,181	3,237
Інформаційні послуги	3,325	7,396	6,438	3,754	5,964	6,893
Послуги з будівництва	0,634	1,073	1,098	0,691	0,724	1,276
Послуги з ремонту та технічного обслуговування	0,838	0,811	1,264	1,104	0,259	0,237
Ділові послуги загалом	0,975	1,030	1,090	1,179	1,023	1,186
Послуги дослідження та розробки (R&D)	1,930	2,711	3,222	3,478	3,900	4,927
Наукові та технічні послуги	1,652	1,460	1,196	1,598	1,660	2,269
Професійні та консалтингові послуги	0,718	0,835	1,051	1,180	0,913	1,373

*без урахування окупованої території Криму і м. Севастополя

Джерело: складено за даними Держстату України.

У роботі наголошується, що Україна все ще має значний науково-технічний потенціал та напрацювання у багатьох наукомістких галузях, потужність його дозволяє країні бути нетто-експортером R&D-послуг. Проте існує чимало об'єктивних перешкод і труднощів на шляху формування інноваційної економіки, а спадна динаміка рівня витрат на фінансування науково-технічних робіт (до 0,77% ВВП у 2013 р.) свідчить про посилення загроз інноваційній безпеці країни.

Поліпшення ситуації у сфері послуг потребує значних інвестицій. Наразі через несприятливий інвестиційний клімат в Україні обсяги іноземних інвестицій недостатні. Щоквартальний моніторинг інвестиційної привабливості України

Європейською бізнес-асоціацією впродовж 2012-2015 рр. вказує на стагнацію інвестиційного процесу; рейтингова оцінка жодного разу не потрапила в зону позитивних значень. Аналіз розподілу інвестиційних потоків іноземного капіталу в Україну за видами діяльності свідчить, що іноземні інвестори вкладають кошти в ті види діяльності, які дають швидкий оборот і прибуток, при цьому через низький рівень реінвестування доходів конкурентні переваги реалізуються поза межами національної економіки.

Важливою передумовою успішного просування України на міжнародні ринки послуг є розвиток ефективного конкурентного середовища на внутрішньому ринку, яке б стимулювало підвищення якості послуг і формувало конкурентоспроможність ринкових суб'єктів господарювання. З розгортанням експансії транснаціонального капіталу на світових ринках постає необхідність формування в країні інституційних умов для розвитку національних сервісних компаній, їх взаємодії з потужними зарубіжними корпораціями та самостійного виходу на міжнародний ринок послуг шляхом комерційної присутності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання щодо статистичного аналізу тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі послугами. Отримані науково-практичні результати свідчать про досягнення поставленої мети та дають підстави зробити такі висновки:

1. Високий динамізм розвитку сектору послуг спричиняє постійні зміни в міжнародній торгівлі послугами, у структурі і збалансованості експортно-імпортних потоків, що актуалізує необхідність перегляду та модернізації існуючого методично-аналітичного інструментарію оцінювання стану і розвитку міжнародного обміну послугами, адаптації його до сучасних реалій. В дисертації на основі теоретичного аналізу наукових підходів до визначення сутності послуги як економіко-статистичної категорії і міжнародної торгівлі послугами як об'єкта статистичного дослідження обґрунтовано систему статистичних показників, об'єднаних за напрямками аналізу у п'ять взаємозв'язаних блоків. Система показників методологічно забезпечує комплексний аналіз закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі послугами, статистичне оцінювання збалансованості експортно-імпортних потоків та міжнародної конкурентності окремих сегментів ринку послуг.

2. Глобальний характер сучасних економічних процесів, розширення і поглиблення зовнішньоторговельних відносин вимагають порівнянності та узгодженості статистичної інформації, що подається різними країнами і різними міжнародними організаціями. В роботі доведена важливість гармонізації національних статистичних систем з міжнародними стандартами як по вертикалі (світовий, європейський, національний рівні), так і по горизонталі (з платіжним балансом, системою національних рахунків, іншими системами), що забезпечує взаємну узгодженість різних за функціональним призначенням інформаційних потоків, розширює можливості міжнародного інформаційного обміну і сприяє підвищенню ефективності економічної взаємодії між країнами.

3. Специфіка міжнародної торгівлі послугами полягає в тому, що послуги, незважаючи на розмаїття форм і змісту, утворюють єдиний ринок, якому притаманні загальні тенденції, що дає можливість регулювати його на національному і глобальному рівнях. Аналіз динаміки міжнародної торгівлі послугами виявив декілька взаємопов'язаних тенденцій і зрушень у географічній і видовій структурах експортно-імпортних потоків, які відповідають сучасним процесам глобалізації світової економіки. На тлі нарощування обсягів міжнародної торгівлі послугами випереджальними темпами зростає торгівля тими видами послуг, які формують науково-технічний потенціал і національну конкурентоспроможність суб'єктів торговельних відносин (високотехнологічних, ділових, професійних послуг).

4. Україна активно інтегрується у світову торговельну і фінансову системи, підтримує торговельні відносини практично з усіма країнами світу; нарощування зовнішньоторговельного обороту відбувається за всіма категоріями послуг, проте характер динаміки зовнішньоторговельних потоків різний. В експорті України найбільшу вагу мають транспортні послуги, що обмежує її присутність на інших світових ринках. Між тим країна має усі необхідні передумови (наукові розробки, технології, кваліфіковані кадри) для продукування широкого спектра послуг, які активно розвиваються на етапі становлення постіндустріальної економіки.

5. Зовнішня торгівля України послугами, на відміну від торгівлі товарами, характеризується активним торговельним сальдо, проте співвідношення експортно-імпортних потоків нестійке. Виявлена синхронність динаміки коефіцієнта покриття й основного статистичного індикатора участі країни в міжнародній торгівлі послугами – експортної квоти; за 2004–2014 рр. характер зміни обох показників апроксимується поліном 3-го ступеня. За допомогою динамічної регресійної моделі проаналізована залежність коефіцієнта покриття від експортної квоти та інших факторів, акумульованих ознакою часу (зміни макроекономічної ситуації, стану інфраструктури сервісних галузей, кон'юнктури світових ринків тощо). Регресійна модель стала підґрунтям для прогнозування збалансованості зовнішньої торгівлі послугами.

6. Важливою умовою ефективної зовнішньоторговельної діяльності є здатність економічного суб'єкта чи товару (послуги) зберігати і покращувати свої конкурентні позиції у глобальному конкурентному середовищі, що втілюється в категорії «міжнародна конкурентність». Доведено, що вимірювання міжнародної конкурентності товарів (послуг) має спиратись на показники збалансованості експортно-імпортних потоків. Темпи зростання (зменшення) коефіцієнтів покриття на певному сегменті зовнішньої торгівлі розглядаються як індикатори конкурентності цього сегмента.

7. Кожна країна вживає певних заходів для нарощування експортного потенціалу тих галузей сфери послуг, які здатні посилити її зовнішньоторговельні позиції та сприяти зрівноваженню торговельного і платіжного балансів. Результати проведеного аналізу свідчать, що одним із інструментів підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень щодо пріоритетних напрямів активізації участі країни в міжнародній торгівлі послугами є моніторинг міжнародної конкурентності окремих сегментів ринку послуг. Посилення конкурентної позиції України в міжнародній торгівлі послугами пов'язано, перш за все, з диверсифікацією

експорту. Задля підвищення конкурентоспроможності українських провайдерів на цих ринках та зацікавленості зарубіжних партнерів у співробітництві необхідно: змінювати структуру експорту в напрямку наукомістких видів послуг, що вимагає підвищення рівня фінансування наукових досліджень та формування інститутів інноваційної економіки; надавати пріоритет розвитку тих сегментів сфери послуг, які визначають конкурентоспроможність національної економіки (телекомунікації, IT-індустрія, аутсорсинг, інжиніринг, R&D-послуги та ін.).

8. Водночас аргументовано, що ефективний експорто-орієнтований розвиток України у сфері послуг неможливий без вдосконалення та інноваційного оновлення існуючої інфраструктури, насамперед транспортної. Наразі ступінь використання наявного транзитного потенціалу України (без трубопроводів) становить близько 40 %. Втрачаючи позиції транзитної держави, Україна стає неконкурентоспроможною на міжнародному ринку транспортних послуг. Створення сприятливих і конкурентних умов для експортно-імпортних і транзитних вантажопотоків потребує активізації інновацій у транспортній сфері, модернізації і розвитку транспортно-логістичної інфраструктури та впровадження сучасних технологій вантажоперевезень.

9. Серед стратегічних пріоритетів розвитку ефективно експорто-орієнтованої сфери послуг зазначимо також: а) залучення інвестицій, насамперед в інфраструктурні галузі (транспорт, телекомунікації, космічні програми тощо); б) формування власного транснаціонального капіталу для виходу на міжнародний ринок послуг шляхом комерційної присутності. Відповідно до стратегічних цілей не менш важливо розробляти регіональні програми зовнішньоекономічної діяльності, ширше залучати середній та малий бізнес до зовнішньої торгівлі у рамках транскордонного співробітництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Єріна І. В. Міжнародна торгівля послугами: тенденції розвитку і структура українського ринку / І. В. Єріна // Статистика України (РІНЦ, Google Scholar). – 2012. – № 4. – С. 39–44. (0,74 друк. арк.).

2. Єріна І. В. Збалансованість зовнішньої торгівлі послугами на окремих сегментах українського ринку / І. В. Єріна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка (Index Copernicus, РІНЦ). – 2014. – Вип. 154. – С. 104–108. (0,61 друк. арк.).

В інших наукових фахових виданнях:

3. Єріна І. В. Аналіз зовнішньої торгівлі України послугами: європейський вектор / І. В. Єріна // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць ; Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К. : ТОВ «ВПД «Формат». – 2012. – Вип. 11. – С. 287–293. (0,34 друк. арк.).

4. Єрін Д. Л. Ринок лізингових послуг в Україні: стан та динаміка розвитку / Д. Л. Єрін, І. В. Єріна // Формування ринкових відносин в Україні. Проблеми статистичної методології та статистико-економічного аналізу (40 років потому) : зб.

наук. праць. – Вип. 9/1 (148). – К., 2013. – С. 140–144. (0,46 друк. арк., особисто автору належить 0,3 друк. арк., виконана статистична оцінка ділової активності на лізинговому ринку).

5. Yerina I. V. Statistical systems and standards of international trade in services / I. V. Yerina // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць ; Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К. : ТОВ «ВПД «Формат». – 2013. – Вип. 13. – С. 275–280. (0,4 друк. арк.).

6. Єріна І. В. Зовнішнє перестраховування в Україні: статистичний аспект / І. В. Єріна // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць ; Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К. : ТОВ «ВПД «Формат». – 2014. – Вип. 15. – С. 247–252 (0,37 друк. арк.).

7. Єріна І. В. Збалансованість і конкурентність зовнішньої торгівлі України послугами: статистичний аспект [Електронний ресурс] / І. В. Єріна // Ефективна економіка. – 2015. – № 7. (0,69 друк. арк.). – Режим доступу :

<http://www.economy.nauka.com.ua>

В інших наукових виданнях:

8. Єріна І. В. Стан торговельного балансу послуг «Україна – ЄС» / І. В. Єріна // Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи : зб. тез виступів на X міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики (К., 5-6 груд. 2012 р.). – К., 2012. – С. 88–90. (0,14 друк. арк.).

9. Єріна І. В. Розвиток українського ринку послуг мобільного зв'язку в контексті світових тенденцій / І. В. Єріна // Сучасні тенденції розвитку методології в статистиці, обліку та аналізі економічних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 26–27 квіт. 2013 р.) : у 3 т. – Дніпропетровськ, 2013. – Т. 3. – 2013. – С. 66–68. (0,2 друк. арк.).

10. Єріна І. В. Статистика міжнародної торгівлі продуктами інтелектуальної власності / І. В. Єріна // Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи : зб. тез виступів на XI міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики (К., 5–6 груд. 2013 р.). – К., 2013. – С. 91–94. (0,26 друк. арк.).

11. Єріна І. В. Збалансованість торгівлі комерційними послугами на окремих сегментах українського ринку / І. В. Єріна // Статистика XXI століття : нові виклики, нові можливості : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (К., 29–31 трав. 2013 р.). – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – С. 64–66 (0,13 друк. арк.).

12. Yerina D. The Development of the Telecommunications Market in Ukraine / D. Yerina, I. Yerina // The role of statistics in the modern economy model development : 20th Ukrainian-Polish-Slovak scientific seminar (Kiev, Ukraine, November 5–7, 2013). – К., 2013. – Р. 30–31. (0,1 друк. арк., особисто автору належить 0,07 друк. арк., проведено статистичне оцінювання доступу домогосподарств до Інтернет).

13. Єріна І. В. Експорт транспортних послуг України: статистичний аспект / І. В. Єріна // Детермінанти сучасного розвитку соціально-економічних систем в умовах глобальної нестабільності : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (IC YESS 2014) (Чернівці, 24–26 квіт. 2014 р.) : у 2 ч. – Чернівці, 2014. – Ч. 2. – 2014. – С. 18–20. (0,23 друк. арк.).

14. Єріна І. Гармонізація статистичних систем міжнародної торгівлі послугами / І. В. Єріна // Сучасні тенденції міжнародних відносин : зб. наук. праць за матеріалами IV щорічної міжнар. наук.-практ. конф. «Трансформаційні процеси в сучасній системі міжнародних відносин» (Львів, 15 лют. 2015 р.). – Львів, 2015. – С. 295–298. (0,24 друк. арк.).

15. Єріна І. В. Аутсорсинг у системі управління бізнесом / І. В. Єріна // Становлення і розвиток української державності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Управління бізнесом в умовах глобальної нестабільності» (К., 26 бер. 2015 р.). – К. : ДП «ВД «Персонал», 2015. – С. 261–264. (0,2 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Єріна І. В. Статистичний аналіз тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі України послугами. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика. – Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, 2016.

Дисертація присвячена статистичному аналізу закономірностей формування динаміки, структури і збалансованості зовнішньої торгівлі України послугами в контексті світових тенденцій. За результатами аналізу надано оцінку сучасним процесам на світовому ринку послуг; розкрита участь України в міжнародному обміні послугами; окреслено шанси і загрози для національного ринку послуг, зумовлені впливом внутрішніх і зовнішніх факторів.

Охарактеризовано інформаційно-аналітичне забезпечення статистичного оцінювання стану і розвитку зовнішньої торгівлі послугами на засадах гармонізованої з міжнародними стандартами класифікації послуг і взаємозв'язаної системи показників. Обґрунтовано методологічні положення щодо статистичних індикаторів міжнародної конкурентності окремих сегментів ринку послуг на основі збалансованості експортно-імпортних потоків. Визначені пріоритетні напрями активізації участі України в міжнародній торгівлі послугами, реалізація яких сприятиме зрівноваженню торговельного балансу і зміцненню зовнішньоекономічної позиції України.

Ключові слова: міжнародна торгівля послугами, статистика зовнішньої торгівлі, експортна квота, збалансованість експортно-імпортних потоків, міжнародна конкурентність окремих сегментів торгівлі послугами.

АННОТАЦИЯ

Ерина И. В. Статистический анализ тенденций развития внешней торговли Украины услугами. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.10 – Статистика. – Национальная академия статистики, учета и аудита. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена статистическому анализу закономерностей формирования динамики, структуры и сбалансированности внешней торговли Украины услугами в контексте мировых тенденций. По результатам анализа дана оценка современным процессам на мировом рынке услуг, раскрыто участие Украины

в международном обмене услугами, очерчены шансы и угрозы для национального рынка услуг, обусловленные влиянием внутренних и внешних факторов.

Дана характеристика информационно-аналитическому обеспечению статистического оценивания состояния и развития внешней торговли услугами на основе гармонизированной с международными стандартами классификации услуг и взаимосвязанной системы показателей. Обоснованы методологические положения статистического оценивания международной конкурентности отдельных сегментов рынка услуг на основе сбалансированности экспортно-импортных потоков. Определены приоритетные направления активизации участия Украины в международной торговле услугами, реализация которых будет способствовать уравниванию торгового баланса и укреплению внешнеэкономической позиции Украины.

Ключевые слова: международная торговля услугами, статистика внешней торговли, сбалансированность экспортно-импортных потоков, экспортная квота, международная конкурентность отдельных сегментов торговли услугами.

ANNOTATION

Yerina I.V. Statistical analysis of trends in Ukraine's foreign trade in services. - Manuscript.

Thesis for the Phd Degree in Economics, specialty 08.00.10 – Statistics. – National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to statistical analysis of patterns of dynamics, structure and balance of Ukraine's foreign trade in services in the context of global trends. The analysis of the estimation of contemporary processes in the global services market; opened Ukraine's participation in international exchange services; outlines the opportunities and threats to the national market services, due to the influence of internal and external factors.

The characteristic information and analytical support for the statistical evaluation of the situation and development of foreign trade in services on the basis of harmonized international standards and classification services metrics combined analysis in areas of five interrelated components: indicators of the scale of foreign trade, the species and the geographic structure of export -import flows, their balance and level of activity of the country in the international exchange of services and intensively changes. Metrics provides comprehensive methodological analysis of patterns of foreign trade in services, evaluation of state and international competition. However, at the international level requires solving the problem of completeness of data on the scale of trade in services, primarily concerned statistical records of services provided through foreign affiliates, as this form of trade in services growing fastest.

Importance of harmonization of national statistical systems to international standards both vertically (global, European, national level) and horizontally (balance of payments, national accounts and other systems), ensuring mutual coordination of different functional purpose information flows.

The analysis of international trade in services showed a number of related trends and shifts in species and geographical structure of export-import flows that match the contemporary processes of globalization of the world economy. Amid increasing the volume of international trade in services trade is growing rapidly leading position in the types of

services, the contents of which are extremely important for the development of a modern economy (high-tech, business, professional). The tendencies correspond to contemporary processes of globalization of the world economy and its transition to post-industrial development model, which is dominated by the service sector. High-tech and professional services require highly skilled executors and form a national competitiveness. Established that the species structure of Ukraine's foreign trade in services is significantly different from the world, primarily related to the structure of exports. Monodirected nature of Ukrainian exports, which have the greatest weight transport services, limits Ukraine's presence in other world markets. Strengthen the competitive position of Ukraine in international trade in services is associated primarily diversification of exports of services. Analysis showed that Ukraine's foreign trade in services as opposed to trade is characterized by active trade balance, however, the ratio of export and import flows unstable. The observed dynamics of synchrony coverage ratio and the main statistical indicator of the country's participation in international trade in services - the export quota; for the 2004-2014 biennium changing nature of both parameters is approximated by a polynomial of the 3rd degree. With dynamic regression model analyzed the dependence of the coverage of export quotas and other factors, accumulated time basis (changes in the macroeconomic situation, the infrastructure service industries in world markets, etc.). Regression model served as the basis for forecasting the balance of foreign trade in services.

An important condition for effective foreign trade is the ability of the economic entity or product (service) to maintain and improve its competitive position in the global competitive environment, which is embodied in the international competition category. Grounded methodological provision of statistical indicators of international competitiveness of some segments of the services on the basis of balanced trade flows. It is proved that the character dynamics factor of balance in a particular segment of the foreign trade in services indicates the level of international competition in this segment, and monitoring of international competitive market segments is one of the tools enhance the validity of management decisions on priority areas intensify the country's participation in international trade in services, the implementation of which will contribute to balancing the trade balance and strengthening foreign economic position of Ukraine.

Keywords: international trade in services, foreign trade statistics, balance of export-import flows, export quota, international competitiveness of individual segments of trade in services.